

Karamanlı Yazınsal Mirasının Ocaklarında Madencilik'te, Karamanlılar ve Karamanlıca üzerine tarih, edebiyat, basın-yayın tarihi, biyografi, bibliyografya ve folklor konulu çalışmalarıyla ün kazanmış bilim insanlarından Evangelia Balta'nın on iki makalesi bir araya getirildi.

Anadolu'nun yerli halklarından Hıristiyan inançlı, Türkçe konuşan Karamanlıların Mübadele (Karşılıklı Nüfus Değişimi) ile Yunanistan'a göçmeleri (1923), kök saldıkları topraklardan aslında çok yabancı oldukları başka bir ülkede yaşamak zorunda bırakılmaları bir kültürün, tarihin, dilin ve bunlara bağlı zenginliklerin sonu değilse de sonunun başlangıcı olmuştur.

Evangelia Balta bu çok katmanlı, çetrefil ve sorunlu alanda madencilik yapmaya, bulduklarını bilim insanlarıyla, meraklılarla paylaşmaya devam ediyor...

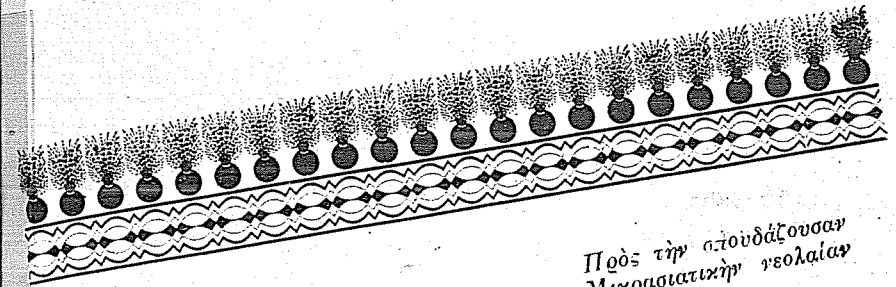
E. BALTA • KARAMANLI YAZINSAL MİRASININ OCAKLARINDA MADENCİLİK

tarih

EVANGELIA BALTA

Karamanlı Yazınsal Mirasının Ocaklarında Madencilik

Çeviren: Ayşe Nihal Akbulut

Προς την απουδάζουσαν
Μικρασιατική γενεά

ΠΑΠΑΜΗΝ ΠΙΡ ΜΕΚΔΟΥΠΟΥ

«Ογλούμι! Σανά χ'εφ σεϊδέν έββαί έλζέμ όλάν,
«βατανηγγή πιλμέκ βέ χέμδε έγι πιλμέκδιρ».

Σταμπόλ Πανεπιστήμιονουον ικινδζι ταξισινδέν ιδίμ.
Σενεγι πιτιρμίσ βέ εξέτασιλερμι χένουζ βερμίσ ολδουγημ-
δάν γιαζ αίλαρηνή νέρεδε κετζιρεδζεγιμι δουσουνούγιου ιδίμ.
Πίρ φικρίμ Ρουμανίαγια έκδρομή γιαπαδζάκ άρκαδασ-
λαρήμ ιλέ περαπέρ κιτιμέκ τζαρελερινί πουλμάκ, πίρ φι-
κρίμδε... ίστερ ίστεμεζ Σταμπολδά καλμάκ ιδί. Δάκιν ση-
δζακλάρ πέν δεχσετλι γάρκρεδι γαγιμλαρίχάτ ιδέμεγιου ιδίμ.
έπεγι σηκηλαδζαγημή δουσουνούκτεφριχάτ ιδέμεγιου ιδίμ.
...σεϊλέρ δαχά τεσαββούρ ιδίου ίσέμδε, χιτζέ πίρ

Kapak fotoğrafı: Anatoli Rumlarına Mahsus İlmî, Edebî, Fennî Musavver Sâlnâme. 1914
(Konstantinopolis, 1913, s. 53)

ISBN: 978-975-08-4510-9

36 TL

KDV'den
muaftr.

KARAMANLI YAZINSAL MİRASININ OCAKLARINDA MADENCİLİK

Evangelia Balta Ulusal Elen Araştırma Vakfı'ndaki Tarihsel Araştırma Enstitüsü'nde "Araştırma Yöneticisi"dir. İlgili alanları, Anadolu'daki Rum Ortodoks nüfus olduğu denli Osmanlı döneminde Ekonomik ve Toplumsal Tarih konularında da odaklanır. Yunanistan, Kıbrıs ve Türkiye'deki türlü programlara katkısının yanı sıra gerek Yunanistan'da gerekse başka ülkelerde lisansüstü öğrencilere seminer vermesi için üniversitelere davet edilmektedir.

2000-2008 yılları arasında Οίνοσ Ιστορίω (Şarabın Tarihi) başlığı altında, şarap ve şarap üretimine ilişkin yedi konferans düzenlemiş olan akademik bir grubun planlama kurulunun kurucu üyesidir. Ulusal Araştırma Vakfı'ndaki çeşitli programlara katkısına ek olarak Zeytin, Yunan Zeytinyağı ve Şarap Müzelerinin akademik danışmanlığını yapmaktadır.

2008 yılından bu yana Karamanlıca İncelemeleri üzerine üç ayrı Uluslararası Konferans düzenlemiştir. 2010 yılından bu yana her yıl Cunda Adası'nda Osmanlı Türkçesi Yaz Okulunda Karamanlıca üzerine seminerler vermektedir.

Türk Tarih Kurumu'nun onur üyesi seçilmiş (2013) ve Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Abdullah Gül tarafından Liyakat Nişanı ile onurlandırılmıştır (2014).

Karamanlı Araştırmaları ile ilgili son çıkan kitaplarından bazıları: *Karamanlidika Legacies* (Editör, The Isis Press, 2018); Aleksandros Rizos Rangavis, *Mükavelat Muharriri*, Hazırlayanlar: Evangelia Balta-Niki Stavridi (The Isis Press, 2018). *Karamanlidika. Bibliographie analytique, T. I: 1718-1839*. *Karamanlıca Kitaplar. Çözümlemeli Bibliyografya, C. I: 1718-1839* (Editör, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2018); *Stavros Stavridis, Anatol Türküleri 1896. Osmanlı İmparatorluğu'nda İlk Türkü Mecmuası*, (Ari Çokona ile, Literatür Yay., 2017); *Cultural Encounters in the Turkish-speaking Communities of the Late Ottoman Empire*, edited by Evangelia Balta with the contribution of Mehmet Ölmez, (The Isis Press, 2014); *Gerçi Rum İsek de, Rumca Bilmez, Türkçe Söyleriz. Karamanlılar ve Karamanlıca Edebiyat Üzerine Araştırmalar* (Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2014); *Miscellaneous Studies on the Karamanlidika Literary Tradition* (The Isis Press, 2013); *Between Religion and Language: Turkish-Speaking Christians, Jews and Greek-Speaking Muslims and Catholics in the Ottoman Empire* (Yay. haz., Mehmet Ölmez ile, Eren, 2011); *Cries and Whispers in Karamanlidika Books*, Proceedings of the First International Conference on Karamanlidika Studies (Nicosia, 11th-13th September 2008), (Yay. haz., Matthias Kappler ile, Harrassowitz Verlag, 2010); *Beyond the Language Frontier: Studies on the Karamanlis and Karamanlidika Printing* (The Isis Press, 2010).

Ayşe Nihal Akbulut 1975 yılından beri çevirmenlik, 1977 yılından beri öğretmenlik yapıyor. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi İngiliz Dili ve Edebiyatı ile İspanyol Dili ve Edebiyatı bölümlerini bitirdi. Aynı üniversitede Yabancı Diller Bölümü'nde, Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi'nde çalıştı. İngiliz Dili ve Edebiyatı, Amerikan Kültürü ve Edebiyatı, İspanyol Dili ve Edebiyatı Anabilim Dallarında öğretim üyesi olarak çeviribilim dersleri verdi. 1994'te "doktor", 1998'de "doçent" oldu. 2001 yılında emekliye ayrıldıktan sonra Boğaziçi (2001-2008), Okan (2003-2005), İstanbul (2007), Beykent (2008-2009), Doğuş (2011-2013), Yaşar (2015-2017) üniversitelerinde çalıştı. Bilimsel yayınları çeviribilim alanında yoğunlaşmıştır. Ayrıca, şiir, roman, öykü, deneme türlerinde yazın çevirileriyle, dilbilim, çeviribilim gibi konularda bilimsel metin çevirileri de vardır.

EVANGELIA BALTA

**Karamanlı
Yazınsal Mirasının Ocaklarında
Madencilik**

Çeviren
Ayşe Nihal Akbulut

YAPI KREDİ YAYINLARI

İçindekiler

Önsöz • 7

I. Türkçe Konuşan Ortodokslar (Anadolulular - Gagauzlar)

Kapadokya'da Rum Ortodoks Nüfusun Varlığının İzini Sürmek:
15. ve 16. Yüzyıllarda Tapu Tahrir Defterlerinin Bulguları • 17

Gagauzlar İçin Çeşitli Alfabeler Kullanılarak Yazılmış Türkçe Kitaplar
(19. Yüzyıl - 20. Yüzyıl Başları) (Oxana Efrosinia Trañdafilova-Louka
ve Don Stilo ile) • 48

II. Yunan Komediğinde Karamanlı İmgesi

Çağdaş Yunan Komediğinde (19. yüzyıl) Türkçe Konuşan Anadolu
Hıristiyan (Karamanlı) Tipleri (Çeviri: Ali Suat Ürgüplü) • 79

Kırım Savaşı Yıllarında Yeni Modalar ve Geleneksel Alışkanlıklar • 106

III. Karamanlıcanın Yazarları

Osmanlı'ya Özgü Bir *Fahrenheit* 451 Örneği: Sansür Memuru Avraam
G. Vaporidi Efendi'nin Hayatı ve Eserleri (1855-1911) • 129

"Derviş" Savva Rumi Paşa ve Karamanlıca *Sebat* Gazetesi • 165
Karamanlıca *Osmanlı Tarihi*'nin Yazarı Nikolaos Soullidis Efendi
(Çeviri: Veli H. Aydın) • 193

Samatyalı İsimsiz Karamanlı Asker ve Onun Birinci Dünya
Savaşı Günlüğü • 200

IV. Karamanlıca Basın

Karamanlıca Basın Tarihi Üzerine Bir Defter • 207

Osmanlı İmparatorluğundaki İlk Aile Dergisi: İzmir'de Karamanlıca
Bir Süreli Yayın (1849-1850) • 234

Karamanlı Bir Gazete *Fostir* ya da *Fener*: Boşa Çıkmış
Bir Yayın Çabası (1909) • 273

V. Karamanlıca Misyoner Basımları

Kiryaki Mektebi Dersleri'nin (*Pazar Okulu Dersleri*)
Karamanlıca ve Ermeni Harfli Türkçe Basımları • 289

Kaynakça • 318

Dizin • 342

Yapı Kredi Yayınları - 5390
Tarih - 138

Karamanlı Yazımsal Mirasının Ocaklarında Madencilik / Evangelia Balta
Çeviren: Ayşe Nihal Akbulut

Kitap editörü: M. Sabri Koz
Düzeltili: Cennet Türker, Filiz Özkan

Kapak ve sayfa tasarımı: Mehmet Ulusel
Grafik uygulama: Akgül Yıldız

Baskı: Vizyon Basımevi Kağıtçılık Matbaacılık ve Yayıncılık San. Tic. Ltd. Şti.
Beylikdüzü Organize Sanayi Bölgesi Orkide Cad. No: 1/Z Beylikdüzü / İstanbul
Telefon: (0 212) 671 61 51 • Faks: (0 212) 671 61 50
Sertifika No: 28640

1. baskı: İstanbul, Haziran 2019
ISBN 978-975-08-4510-9

© Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş., 2016
Sertifika No: 12334

Bütün yayın hakları saklıdır.
Kaynak gösterilerek tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında
yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş.
İstiklal Caddesi No: 161 Beyoğlu 34433 İstanbul
Telefon: (0212) 252 47 00 Faks: (0212) 293 07 23
<http://www.ykykultur.com.tr>
e-posta: ykykultur@ykykultur.com.tr
internet satış adresi: <http://alisveris.yapikredi.com.tr>

Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık
PEN International Publishers Circle üyesidir.

Önsöz

Bu kitap Karamanlıca incelemeleri üzerine yazdığım metinlerden derlenerek Türkçe yayımlanan ikinci yapıttır. 2014'te yayımlanan benzer bir ilk kitabın olumlu alınması sonucunda 2016'da başlatılan çalışmanın ürünüdür.¹ Aynı zamanda, 1923'teki Türk-Yunan Zorunlu Nüfus Değişimi (Mübadele) sonucunda köklerinden sökülmiş olan Anadolu'daki Türkçe konuşan Hıristiyan Ortodoks nüfusun tarihsel ve kültürel kalıtına ilişkin konuları Türk okurlara sunmayı ve böylece Karamanlıca İncelemelerinin, genelde de bilindiği gibi tarih, yazın, antropoloji, dilbilim ve siyasal bilimleri de kapsayan akademik yayılımını sergilemeyi amaçlamaktadır. Buna ek olarak, birtakım örneklerin ışığında bu incelemelerin neden yapıldığına ya da, daha doğrusu, akademik dünyada ancak son zamanlarda gereğince benimsenmekte olan *Osmanlı İncelemeleri* ve *Türkoloji konularına neden eğilmemiz gerektiği* noktasına dikkatleri çekmeyi dilemektedir. Bütün bunlardan önce de, aslında bu kitap Osmanlı İncelemeleri içinde çok daha geniş bir araştırma alanının açılmasına katkıda bulunmak üzere Karamanlıca İncelemelerini gündeme getirmeyi, böylece Osmanlı İmparatorluğu'ndaki, İslâmiyet dışında kalan ve Türkçe konuşan tüm milletlerin kültürel geleneğini kapsamayı amaçlamaktadır. Çünkü Osmanlı kültürünü bu milletlerin hepsi bir arada oluşturmakta ve birtakım alanların yetersiz katkıları ya da eksiklikleri dolayısıyla eskiden düşünüldüğü gibi Osmanlı kalıtının yalnızca Müslüman topluma ait olduğunu benimsemek artık olanaksız olmaktadır.

Bu kitapta 2010-2015 döneminde tamamlanmış 12 inceleme bulunmaktadır. 2013 yılında İngilizce bir kitap olarak² yayımlanan 8 inceleme gözden geçirilmiş, geliştirilmiş, ekler ve tamamlayıcı bilgilerle donanmış olarak bu kitaba eklenmiştir. Kitapta ayrıca daha sonraki yıllarda sürdürülen dört çalışma da bulunmaktadır. Bu 12 inceleme, genel bir bakışla araştırma eksenlerini oluşturduğunu düşündüğümüz 5 ayrı kategoride toplanmıştır.

“Türkçe Konuşan Ortodokslar (Anadolulular-Gagauzlar)” başlıklı bölümün ilk çalışması Osmanlı yönetimindeki ilk yüzyıllarda Anadolu'daki Hıristiyan

1 Evangelia Balta, *Gerçi Rum İsek de, Rumca Bilmez, Türkçe Söyleyiz Karamanlılar ve Karamanlıca Edebiyat Üzerine Araştırmalar*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2014.

2 Evangelia Balta, *Miscellaneous Studies on the Karamanlidika Literary Tradition*, İstanbul, The Isis Press, 2013.

Rum varlığı üzerinedir. İkinci çalışma ise 19. yüzyılda ve 20. yüzyılın başlarında Balkanlar'daki Türkçe konuşan Ortodoks halk Gagauzlar için Kiril ve Rum alfabeleriyle yazılmış olan kitapların dağılımını ele almaktadır.

İlk inceleme, 19. yüzyılın sonlarında, bugün bile gelişimini ve ilerlemesini sürdüren ve ne yazık ki, yalnızca siyasal bir söylem olarak kalmayan ulusalcılığın doğuş sancıları ile ortaya çıkan bir konu olan Anadolu'daki Türkçe konuşan Ortodoks halkın kökenlerine ilişkin tarihsel sorunun birçok yönüne ışık tutmayı amaçlayan araştırmaların bulgularını sunmaktadır. Arşiv kaynaklarına dayanan bu çalışma, hem Türklerin hem de Yunanların, Türkçe konuşan Ortodoks nüfusun kökenine ilişkin öne sürdüğü ve bugün bile 19. yüzyıl görüşlerini yineleyen ve ulusalcı bir söylemle aktarılan, tarihsel açıdan bakılınca cahilce olduğu görülen söylencelerin direncini bir kez daha sergileyen savlara verilmiş bir akademik yanıt olarak görülebilir.³

Anadolu'daki (Küçük Asya) Türkçe konuşan Ortodoks halkın kökenlerine tarihsel yaklaşımı burada Osmanlı öncesi dönemin incelenmesinde karşılaşılan güçlükleri engellemiştir. Kaynakların az sayıda olması, hem Yunan hem de Türk tarih yazarlarının geliştirdiği ulusalcı tarihsel anlatıya uygun kurmaca öykülerin yaratılmasına katkıda bulunmuştur. Bununla birlikte, Karaman yöresine ait ve Osmanlı İmparatorluğu'nun oluşumunda tutulan ilk Osmanlı Tapu Tahrirleri, Bizans dönemi Kapadokyası'nın nasıl olup da Türkçe konuşageldiğinin ipuçlarını sunmaktadır. 15. yüzyıl sonu ve 16. yüzyıl başından kalan bu kaynaklar, daha sonradan 1923'te Rum sakinlerinin Lozan Antlaşması gereğince Mübadil olarak belirlendiği, birtakım ilk yerleşimlerdeki Hıristiyan ögeyi ortaya koymaktadır. Tapu Tahrirleri "gebran" diye anılan bu insanları hem Hıristiyan hem de Türkî adlarıyla kaydetmekte ve bu durum çoğunlukla aynı ailenin birçok üyesinde gözlemlenebilmektedir. Bir başka anlatımla, bu kaynaklar, bizlerin Türk boylarının Bizans devletini işgali ve yerleşimi sonrasında var olduğunu bildiğimiz bir durumu yansıtmaktadır. Demek ki gelenler, yani, Hıristiyanlaşmış Türki göçerler, Selçuklular vb Bizans topraklarındaki yerel Hıristiyan nüfusa katılmışlardır. Bizans'a özgü bir terim olan (*τουρκόπουλοι*) (*tourkopouloi=turkopuli*) bu olguya dikkat çekmektedir. Tüm bu nedenlerle, sağduyumuz, 18. ve 19. yüzyıllarda Orta Anadolu yerleşimindeki Karamanlıca kitap okurları olan ve Türkçe konuşan Ortodoks Rumların sonradan Yunanistan'a gönderilen Mübadil göçmenlerin ataları olduğunu söylemektedir.

Demek ki Osmanlı Tapu Tahrirleri, Anadolu'nun Türkleştirilmesinin sürmekte olduğu bir zaman diliminde, 11. yüzyılın sonundan 15. yüzyılın sonuna değin Orta Anadolu yerleşim ağında konumlanan bu halkın daha önceki durumunu yansıtmakta ve böylece Ortodoks Rumların Türk dilini

kullanmasını açıklamaktadır. Bu tür vaka çalışmaları, zorunlu değişime değin Türkçe konuşan Ortodoks Hıristiyanların yerleştiği tüm bölgeleri kapsamak üzere sayıca çoğaltılabilse çok yararlı olacaktır ve böylece daha geniş bir örnekleme üzerinden ilk dönemlerin nüfus bileşeni daha açıklık kazanabilecektir. Küçük Asya'da Türk boylarının görülmesine tarihleyebileceğimiz bir olgu olan Anadolu Türkçe konuşan Ortodoksların kökenleri konusu ancak bu biçimde akademik olarak ele alınabilir.

• • •

İkinci Bölüm'deki iki inceleme 19. yüzyıl yazınsal metinlerindeki "Karamanlı"nın betimlemesini ele almaktadır. İlk çalışma, yeni kurulmuş Yunan devletinde ve Osmanlı İmparatorluğu'nun kentsel bölgelerindeki toplumun, eğitim görmemiş dindaşları olan Türkçe konuşan Anadolu'lulara, Karamanlılara bakışını sunar. İncelenen komedyaların olay örgüsü, sürekli olarak onların Osmanlı'ya özgü giyim kuşamını, konuşma biçimini, yeme içme alışkanlıklarını ve görgüsüz, kaba saba gülünçlüklerini ya da aşırı safdil ve sevgi delisi kişiliklerini ("ihtiyar-Tsourapas", "pastourmatzis", "Hatzi Krommidas", "serseri" vb) vurgulayan öteki kişilerin ağzından Anadolu'luya ilişkin aşağılayıcı ve alaylı anlatımlar içermektedir. Dahası, bir sürü olumsuz niteleyici kullanarak onunla daha da eğlenmeye çalışırlar: "sardelozoumovaptismenos (sardalya suyunda vaftiz olmuş)", "yiaourtovaptismenos (yoğurtla vaftiz olmuş)", "Karamanlı" ve "ihtiyar-Türk".

İkinci inceleme, Kırım Savaşı (1853-1856) sırasında imparatorluğun kentsel bölgelerinde ortaya çıkan bir görüngü olan ve Anadolu Karamanlı'ya göre Ortodoks Osmanlı'nın geleneksel değerlerinin altını oymakta olan lüks düşkünlüğüne, yabancı alışkanlıklarının taklidine ve dışarıya özenilerek düzenlenmiş yaşam biçimlerine eleştirisini sunmaktadır. İlk incelemenin ekinde, Yunan ve Türk yazınından örneklerle, Osmanlı başkentinin simgesel bir kişiliği olarak ozanlara ve yazarlara esin kaynağı olmuş, "Karamanlı Bakkal"ı sundum.⁴ Selahattin Enis'in Osmanlıca basımından aktarılan, İstanbul'da bir mahalle ortamına yerleştirilmiş Karamanlı Lambo Usta'nın natüralist bir etnografisi olan kısa öyküsü, *Lambo Usta* da bu yazıya ek olarak sunulmaktadır.

• • •

4 Karamanlı tipi gerek Yunan gerekse Türk yazınında önemli bir yer tutar. Bkz. Stavros T. Anestidis, "Yunan ve Türk Edebiyatında Erken Karamanlı Tiplerleri", *Cultural Encounters in the Turkish-speaking Communities of the Late Ottoman Empire*, (ed.) Evangelia Balta (Mehmet Ölmez'in katkılarıyla) The Isis Press, İstanbul, 2014, s. 29-40. Yakınlarda bir başka yapıtın, Mahmut Yesari'nin *Bir Namus Meselesi* adlı yapıtının da baş kişileri Karamanlısı Hacıoğlu Ağapiyadı katı Kara Eftimoğlu, Latin alfabesine çevrilmiş olarak basılmıştır. Bkz. Mahmut Yesari, *Bir Namus Meselesi* (ed.) Nükhet Eren, İstos Yayınevi, İstanbul 2017.

3 Bkz. *Cumhuriyet* gazetesi 16 Haziran 2016 tarihli *Kitap* ekinde yayımlanan bu konuya ilişkin metnim.

Kitabın en uzun bölümü olan Üçüncü Bölüm, son yıllarda dikkatimi çeken ve odaklandığım yeni bir araştırma döngüsünü sunmaktadır. Geçmişte de belirttiğim gibi, ister din adamı ister olmayan Ortodokslar ve misyonerliklerle birlikte bunun üzerinde çalışanların veri bütüncesinin derlenmesi için gitgide artan bir gereksinme vardır. Ben Karamanlı Portresi'nin yaratılmasını zorunlu bir araç gereç olarak görmekteyim. Gençliğin verdiği heyecanla hızla hazırlanmış, elle kopyalanmış alfabetik bir bütünce kart dizini, bugün bile dosyalarım arasındadır ve hiç kuşkusuz bir başlangıç noktası oluşturabilir. Geçmişte dizinlenmiş bu veriler *The Encyclopaedia of Islam*'ın 3. basımında yer alan konu başlıklarının belirlenmesine zemin hazırlamıştır.⁵ Karamanlıca Kaynakça'ya ilk örnek olmak üzere, adı A harfi ile başlayan yazarlardan oluşan konu başlıklarıyla bir metin hazırladım. Bu amaçla eklenmiş olan üçüncü bölümdeki üç inceleme, Niğde yöresinden üç Kapadokyalı bilim adamının yaşamını ve başlarından geçenleri sunmaktadır. Osmanlı Devleti'nin memurları olarak şu ya da bu biçimde, ister yazar, ister yayıncı, ister çevirmen isterse denetimci olarak, Karamanlıca basım yayın üretiminde yer alırlar. İncelemelerin dayanağı olan kaynak Başbakanlık Osmanlı Arşivi'dir (Bundan sonra BOA)*. Kitap ve süreli yayınların bilinmeyen Karamanlıca başlık ve basımlarını bulup çıkartma çabam sırasında keşfedilmiştir. Araştırma 2010-2011 yılları arasında Nurdan Şafak ile Raif İvecan'ın yardımlarıyla tamamlanmıştır. Anadolu'daki Helenizmin düşünsel tarihinde ikincil olarak rol almış bu görünmez emekçilere duyduğum ilginin kaynağındaki etkenin, Anadolu'nun aydınlanması amacı ve görüşüyle çalışmış olan bu insanlara duyduğum saygı olduğunu itiraf etmeliyim. Bazıları yaşamlarını tehlikeye atmış, hem dindaşlarının baskısına hem de Osmanlı yetkililerin kovuşturmalarına göğüs germiş, basım yayın işine paralar dökmüş, kendi yurttaşlarına, Anadolu'da dindaşlarına sundukları bir kitabın yazılışı ya da çevirisi için emeklerini cömertçe sunmuş esirgememişlerdir. Bunlara değilse kimlere Aydınlanmacı diyebiliriz?

Üçüncü Bölüm'deki dördüncü yazı, yayımlanacak olan ilk Karamanlıca el yazması metne önsöz olarak yazılmıştır. Birinci Dünya Savaşı'nda cephe'deki Türkçe konuşan bir Rum askerinin günlüğünü ele geçiren Koleksiyoncu Thanasis Nikolaidis, bu defteri yayımlanabilmesi için günümüz Türkçesine çevirmiştir. Bu kısa önsözünü elinizdeki kitaba ekleme nedenim açıktır. Bu noktada, bugüne değin tümüyle gözden kaçmış, çok oylumlu bir başka arşiv birimi olarak, el yazması geleneğinin de Karamanlıca İncelemeleri alanının araştırma amaçları arasına eklenmesi gerektiğini belirtmeliyim.

• • •

5 Şu başlıklara gönderme yapıyorum: "Alagözöğlü Savvas", "Anastasiadis-Leontios" ve "Aymeloğlu Georgios".

Dördüncü Bölüm'deki incelemeler süreli yayınların başlıklarına ilişkin yürütülen araştırmalardan elde edilen yeni verileri gün ışığına çıkartmaktadır. İlk inceleme, Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nden* elde edilen bulguları notlar biçiminde içermektedir. Geleneksel bir araştırmacı olarak, bilgisayar yerine, küçük bir defterde derlediğim taslak halinde tutulmuş notlar derlenip toparlanmıştır. Basılı katalogları ya da arşivin ekranlarındaki dijital verileri tararken araştırmam için gerekli gördüğüm bilgileri defterime not etmeyi daha kolay buluyorum. "Karamanlıca Basın Tarihi Üzerine Bir Defter" adlı incelemenin başlığı tam da bu süreci anlatmaktadır. Bu bulgular benim süreli yayınlar üzerine daha önce yaptığım çalışmalara eklenmiştir ve umarım bunlar da yayımlanınca daha genç kuşaktan araştırmacılar, daha çok sayıda veri derleyerek biriktirecek ve böylece gün gelecek, Karamanlıca yayınlar üzerine bir veritabanı oluşturulabilecek, böylece, hâlâ keşfedilmemiş olan bir süreli yayın bütüncesi gün ışığına çıkarılabilecektir.

Bu bölümdeki ikinci inceleme, Evangelinos Misailidis'in İzmir'de oturduğu sıralarda, 1849-1850 yıllarında, yayımladığı ilk Osmanlı süreli yayın olan *Μεκτημπούλ Φεννούνι Μεσσήκη* (Mektebül Fennuni Maşrıkı = Doğu Bilimi Okulu) içindeki konuları ele alır ve tanıtır. Bu Karamanlıca süreli yayın, hem yazılı hem de görsel kaynak olarak kullandığı ve örnek aldığı, *Αποθήκη των Οφελίμων Γνώσεων* (Apotheke ton Ophelimon Gnoseon = Yararlı Bilgiler Ambarı) başlıklı Rumca bir süreli yayınla bağlantılı olarak ele alınmıştır. Öncü Misailidis, Karamanlıca süreli yayın *Μεκτημπούλ Φεννούνι Μεσσήκη*'de dönemin eğilimleri doğrultusunda, tıpkı Avrupa'da yapılageldiği üzere ve Yunanistan örneklerinin izinde, çeşitli alanlarda halkın anlayacağı biçime dönüştürülmüş bilgileri Osmanlı İmparatorluğu halkına sunma girişiminde bulunmuştur.

Üçüncü inceleme, 1909'da bir süreli yayın için, yine başarısız kalmış bir girişimi tanıtır. Bu yayın için sunulan izin dilekçesinde, Nikolaos Soullidis'in oğlu olduğu sanılan, birkaç yıl Evangelinos Misailidis'in gazetesi *Anatoli*'nin yayın yönetmenliğini yapan, tanınmış çevirmen ve Karamanlıca kitap yayıncısı Leonidas Soullidis'in imzası bulunmaktadır.⁶ *Φωστήρ ή Φανός* (Fostir ya da Fanos) adlı gazete için bir dağıtım izni alınmış, ancak, arşiv tanıklıklarından anlaşıldığına göre, gazete hiç yayımlanamamıştır. Bu da, 20. yüzyılın başlarında da süren, süreli yayınlara hiç bitmeyen ilgiyi ortaya koyan bir yayının girişimi daha olmuştur.

• • •

6 Bu kitaptaki bir başka çalışma da bu konuya eğilmektedir.

* Yeni adı Temmuz 2018'den itibaren "Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri" olmuştur. Kitaptaki yazılar eski tarihli olduğu için arşivin adı ve kısaltması aynen korunmuştur (ed. n.).

Son olarak, Beşinci Bölüm'ün tek incelemesi ve kitapta yer alan en son çalışma misyoner örgütlerinin yayın etkinliğini sergilemektedir. Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde (BOA) bulduğumuz kapsamlı dosya, Yabancı Misyonlar İçin Amerikan Bord Heyeti ABCFM'nin (American Board for Commissioners for Foreign Missions) Pazar Okulu seminerlerinde dağıttığı, Rum ve Ermeni alfabeleriyle basılmış, *Κυριακή μετεπί τερολεπί* (Kiryaki Mektebi Dersleri) ve *Giragi Mektebi Dersleri* adlı birçok kez basılmış kitapların dağıtım iznine ilişkindir ve Anadolu'da Protestan örgütlerinin mezhep değiştirme politikalarını anlamamızı kolaylaştırmaktadır. Bu veriler bir yandan Osmanlı yetkililerinin misyonerlik amaçlı yayınlarına da sansür uygulama sürecini gözlemlememizi sağlamakta, öte yandan da, hiç kuşkusuz, Karamanlıca Kaynakça'yı da kattığı yeni metinlerle varsıllaştırmaktadır. Bildiğim kadarıyla, ABCFM'nin yayımladığı *Angelioforos Cocuklar icün* adlı Karamanlıca süreli yayın üzerine yapılmış birtakım çalışmalardan başka, Anadolu Hıristiyanlarını Protestan öğretilerine ve mezhebine çekmek için basın yayın yoluyla sürdürülen çalışmalara ilişkin başka hiçbir araştırma yapılmamıştır. Misyoner örgütlerinin Karamanlıca yayınlarının da Amerikan Board Arşivleri'ndeki veriler yoluyla ve Osmanlı kaynaklarıyla bağlantılı olarak araştırılması gereken bir başka alan olduğuna inanıyorum.

Bu kitapta yer alan metinlerin değişik çıkış noktaları bulunmaktadır. Kimi armağan kitaplara katkı amacıyla yazılmış, kimi bir kitabın önsözü olmak üzere hazırlanmış olan, tek tek üretilmiş metinler olmakla birlikte, bir araya geldiklerinde odak noktası Türkçe konuşan Ortodoks Rumlar ve onların kültürel kalıtı olan bir bütünü oluşturmaktadırlar. Ben çalışmalarımı, bir yandan da, bilim dünyasına Karamanlıca İncelemeleri alanının değişik konularına ilişkin Osmanlı arşivlerinde bulunan zengin kaynak verilerini tanıtarak sürdürmekteyim. Elinizdeki kitabın bakış açısı, birbirini bütünleyen ve Karamanlıca İncelemeleri alanına değişik açılardan ışık tutan yeni verileri sunmaktır. Bu bakış açısının, alanın bilinen sınırları ötesine geçmeye katkıda bulunduğunu umuyorum. Bu yazılar, ilk başta değişik yönelimlerle derlenmiş metinler olarak görülebilmekle birlikte, aslında önceden belirlenmiş bir araştırma akışını izlemektedirler. Burada amaçlanan, Karamanlıca İncelemelerinin yayılma alanını sergilemekten ve bu konunun akademik bir çalışma alanı olarak kabul görmesini sağlamaktan başka bir şey değildir. Sonuç olarak, bölüm başlıklarıyla düzenlenen bu 'dağımlık' ve içindeki çeşit çeşit yazı sayesinde, Karamanlıca İncelemeleri olarak bilinen konunun geniş yayılımının sergilendiğini rahatça söyleyebilirim. Karamanlıca İncelemeleri konulu bu ikinci kitabımın yukarıda değindiğim amaçları gerçekleştireceğine inanıyorum.

• • •

Burada yayımlanan incelemelerin araştırma aşamasında yardımlarını esirgemeyen herkese, araştırma sürecine katkıda bulunan her bir kişiye ayrı ayrı borçluluk duyduğumu belirtmek isterim.

Daha özgül ve bireysel olarak Küçük Asya Araştırmaları Merkezi (*Centre for Asia Minor Studies*) kütüphanecisi Barbara Kontogianni'ye araştırmalarımın gerektirdiği tüm kaynakları bulmakta esirgemediği yardımları için yürekten teşekkür ederim. İstanbul *Orient-Institut* Kütüphanesi Müdürü Dr. Astrid Menz'e de desteği için minnettirim.

On incelemenin İngilizce metinlerini, çeviriyi istekle üstlenen dostum, deneyimli çevirmen Ayşe Nihal Akbulut, zorlama olmayan, doğal bir dille Türkçeye aktarmıştır. Yaşadığım en verimli deneyimler arasında sayabileceğim bu işbirliğimiz için ona teşekkür borçluyum. Yazdığım metinlere gösterdiği özen ve saygıdan dolayı minnettirim. Öteki iki metni çeviren Veli H. Aydın ile Ali Suat Ürgüplü'ye de çok çok teşekkürlerimi sunarım. Kitabımın Türkçe basımı onların sıkı çalışması ve kararlılığı olmasa ortaya çıkmazdı.